

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2015

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE: LEPHEPHE I
SEPEDI FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nako: Diiri tše 2½

100 meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 12. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
 2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
 3. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
 4. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
-

POTŠIŠO YA 1 TEKATLHALOGANYO**1.1 Badišiša ditemana tše gore o kgone go araba dipotšišo tša go e latela:****MALEME A SEAFRIKA A TLO BA KGAPLETŠO DIKOLONG**

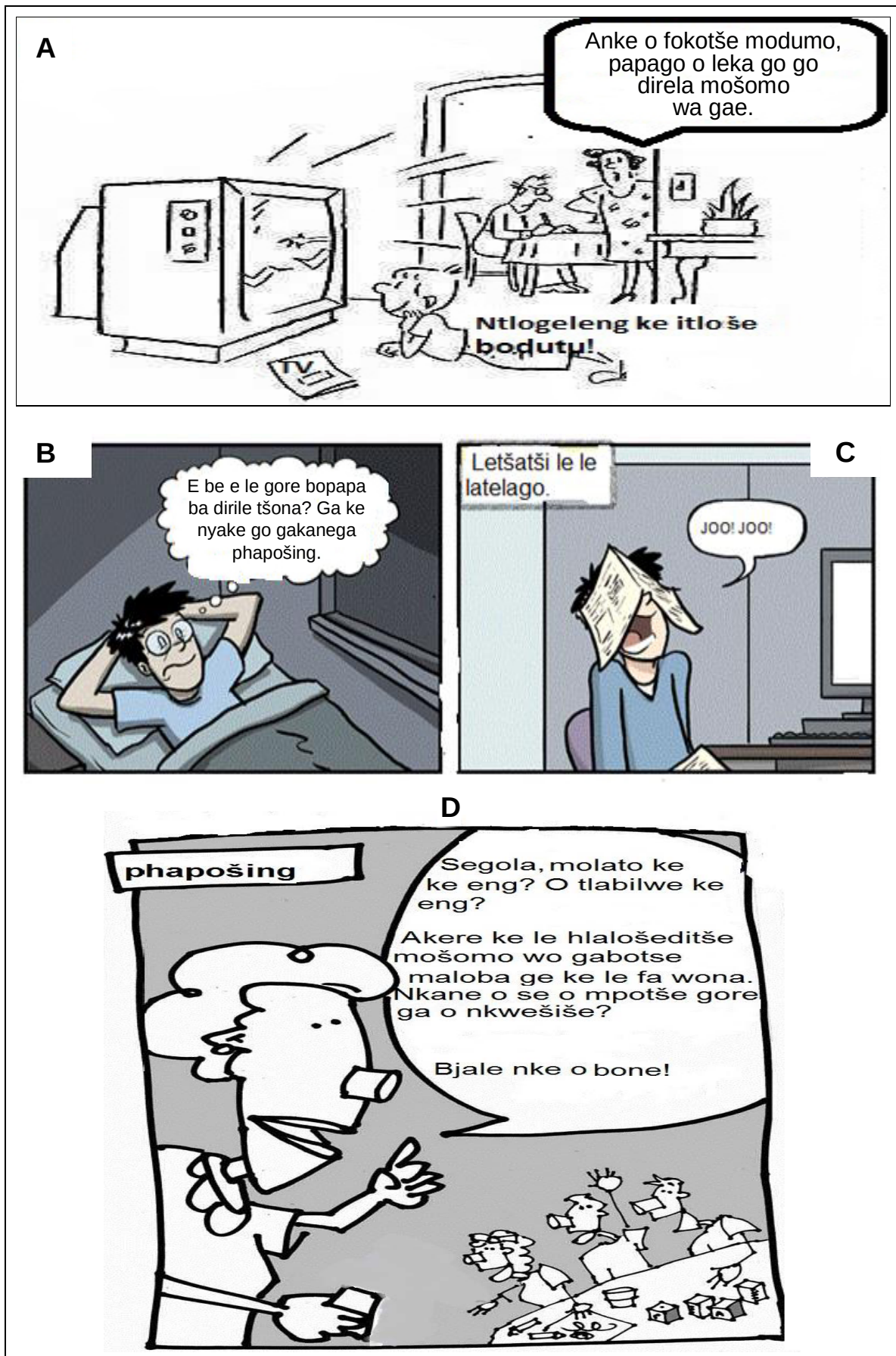
- 1 Barutwana ka moka ba dikolo tša praemari ba tlo swanelwa ke go ithuta leleme la SeAfrika go thoma ngwaga wo o tlogo, Kgoro ya Thuto ya Motheo e bolela bjalo. Kgato yeo e hlalošwa bjalo ka ya bjako ebile e se ya maleba go ya le ka pholisi. Ka ge mogologolo a boletše a re; tlogatloga e tloga kgale, modiši wa kgomo o tšwa natšo šakeng. Kgoro e re leleme la SeAfrika le tšile go tsenywa bjalo ka leleme le lengwe la mathomo la tlaleletšo ka go Kreiti ya R le ya 1 moo le bego le sa abje. Se se dirwa ka nepo ya go tšwetša pele polelontši le go kopanya setšhaba.
- 2 Mola e le gore kgopolo ye e a thekgwa, dirutegi ka go lefapa la thuto di laetša gore gabjale go ka se kgonege gore e tsenywe tirišong ka lebaka la tšhupadipaka ya ka diphapošing le tlhaelelo ya kabo ya barutiši. Ka gare ga emeile yeo e ngwaletšwego kuranta ya '*The Mercury*' Kgoro ya Thuto ya Motheo e rile e tla itokišetša go phethagatša ka botlalo ka go tsenya tirišong pholisi go dikolo tšeo di tlogo hlaolwa go profense ye nngwe le ye nngwe mo nageng ye. Go dikolo tšeo barutwana ba Kreiti R le 1 ba bego ba rutwa ka leleme la SeAfrika gomme ba ithuta ka Seisemane goba Seburu, di tla swanelwa ke go hwetša leleme le lengwe la SeAfrika.
- 3 Tona ya Thuto ya Motheo, o dirile ditaetšo tše mmalwa go pholisi ya go swana le ye. Le ge go le bjalo, mekgatlo ya taolo ya dikolo e re dintlha ga se tša fiwa ka botlalo ka ga seo. Kgoro ye e tšeditše maano a yona ka nako ya ge Yunibesithi ya KwaZulu-Natal e tsebiša sephetho sa yona sa go tlo dira gore e be kgapeletšo go baithuti ba tikrii ya mathomo. Baithuti bao ba se nago bokgoni bjo bontši go polelo ya SeZulu ba swanetše gore ba ingwadišetše thuto yeo e tlogo hlabolla bokgoni bja bona bja go bolela ka SeZulu.
- 4 Lekala la Bosetšhaba la Tlhabollo ya Tekolo ya Thuto le lemošitše gore le ge e le gore go tsenya tirišong leleme la SeAfrika go baithuti ka moka go dirwa ka lebaka la dikgahlego tša go aga setšhaba, go na le tlhaelelo ya barutiši ba maleme a SeAfrika. Le ge go le bjalo, Kgoro ya Thuto e re ba hlamile dipuku tša mošomo tšeo di tlogo šomišwa bjalo ka motheo wa sedirišwa go ruta ebile ba tshepile pasari ya bona ya borutiši ya '*Funza Lushaka*' go šogana le tlhaelelo ya barutiši.
- 5 Tim Gordon, hlogo ya bosetšhaba ya '*Governing Body Foundation*,' o rile; "go tsenya tirišong maleme a mafsa bjalo ka dithutwana ka botlalo go tla nyaka gore go oketšwe nako ya dithuto mo dikolong. Ka gona re ka thabela kudu mokgwa wa poledišano ka maleme a, ka ntle le go a ruta". Neil Avery, mofahloši Yunibesithing ya KZN ka go lefapa la Thuto, o re leano le ke kgopolo ye botse eupša go na le tlhaelelo ya barutiši ba maleme a SeAfrika kudu mo dikreiting tša ka fase. Profesa Sarah Gravett, hlogo ya lefapa la thuto mo Yunibesithing ya Johannesburg, o re seemo se a fetoga ka ge baithuti ba bantši ba kgetha maleme a SeAfrika ka lebaka la gore a beilwe pele ke pasari ya '*Funza Lushaka*'.

[Kuranta ya Seipone; Phupu 2013]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya 1 hlaloša nepo yeo Kgoro ya Thuto ya Motheo e nyakago go e fihlelela ka go gapeletša gore maleme a Seafrika a tsenywe lenaneong la thuto dikolong. Efa dintlha tše pedi. (2)
- 1.1.2 Go tšwa temaneng ya 1 tsopola seema seo se laetšago bohlokwa bja go aba dithutwana tše go thoma dikreiting tša tlase, gomme o be o fe tlhalošo ya seema seo. (2)
- 1.1.3 Go tšwa temaneng ya 2, efa lebaka leo le ka šitišago lenaneo la kabo ya dithutwana tše ka nako yeo e beilwego ke Kgoro ya Thuto ya Motheo gomme o be o akanye gore mathata ao a ka rarollwa bjang. (2)
- 1.1.4 Efa leina la Tona ya Kgoro ya Thuto ya Motheo ya Afrika-Borwa. (1)
- 1.1.5 Ntle le mabaka ao a filwego ka mo ditemaneng, ke eng seo se hlagelang barutwana bao ba sa tsebego go bolela segagabobona? (1)
- 1.1.6 Go tšwa temaneng ya 4, mmušo o ikemišeditše go dira eng go netefatša gore lenaneo le le a phethetagatšwa? Efa mabaka a mabedi. (2)
- 1.1.7 Go tšwa temaneng ya 5, ngwala ntlha e bohlokwa yeo Tim Gordon a e tšweleditšego gore maiteko a mmušo a atlege. (1)
- 1.1.8 Ke keletšo efe yeo o ka e fago barutwana gore ba kgone go ithuta leleme le itšego ka katlego? Efa dintlha tše pedi. (2)
- 1.1.9 Na o kwana le sephetho se se tšerwego ke Kgoro ya Thuto ya Motheo gore barutwana ba gapeletšwe go ithuta maleme a? Dumela goba o ganetše ka mabaka a mabedi. (2)

[15]

1.2 Lebelela diswantšho tše di latelago ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

[Inthanete le boithamelolo]

- 1.2.1 Ekaba ke tshwanelo gore batswadi ba direle bana ba bona mešomo ya sekolo? Ka lebaka la eng o realo? Neela mabaka a mabedi. (2)
- 1.2.2 Ngwana yo a tšweleditšwego mo diswantšhong batswadi ba gagwe ba mo lemile/sentše. Tiiša se ka dintlha tše pedi. (2)
- 1.2.3 Tsopola lefoko le le ngwadilwego ka kganetšo seswantšhong sa B gomme o le tliše ka tumelo. (2)
- 1.2.4 Na mohola wa lentšu le 'Bopapa' ke ofe mo seswantšhong sa B? (1)
- 1.2.5 Mošomo wa mantšu a 'joo! joo!' ao a šomišitšwego seswantšhong sa C ke ofe? Ke karolo efe ya polelo? (2)
- 1.2.6 Ngwala lentšu le tee sebakeng sa 'letšatši le le latelago'. (1)
- 1.2.7 Hlaola MANTŠU a mabedi fela seswantšhong sa D ao a tšweletšago tirišo ya lebotšiši. (2)
- 1.2.8 Ngwala lehlaloseša gotee la 'tlabilwe' leo le šomišitšwego seswantšhong sa D gomme o be o le šomiše lefokong la gago go laetša kwešišo ya lona. (2)
- 1.2.9 Efa lehlaodi la lefelo leo le tšwelelago seswantšhong sa D. (1)

[15]**30 meputso**

POTŠIŠO YA 2 KAKARETŠO

Lebelela seswantšho se se latelago ka šedi gomme o akaretše mantšu a Mna. Mandela ka **DINTLHA** tše šupa fela. Šomiša dintlha tšeo mafokong a gago. Nomora mafoko a gago **1 – 7**. Kakaretšo ya gago e be le mantšu a 80 – 90.

1. "Ke motho yoo a phelago a gopola gore dilo ka moka di tla loka. Ga ke tsebe gore ekaba e le tlhago ya ka, goba e le ka moo ke gotšego ka gona. Ge o le motho o swanetše go sepela o lebeletše letšatši le ge, maoto a gago a sepela lefsifsing. Go bile le nako ye ntši ye thata bophelong bja ka, moo tumelo ya ka ya setho e ilego ya lekega, eupša ga se ka ke ka lahla tshepo. Seo se tlišitše phenyo le lehu."

2. "Go ngangabala go swana le go nwa mpholo gomme wa holofela gore o tla bolaya lenaba la gago."

3. "Ke ithutile gore go ba bogale le go se fele pelo, ga se gore ga o lefšega eupša ke go fenywa bofšega bjoo. Go ba mogale, ke go ba mofenyi letšhong leo le go tlelago."

4. "Thuto ke sebetša se bogale seo o ka se šomišago go fetola lefase."

5. "Se nkahloleng ka dikatlego tša ka, empa le nkahloleng ka gore ke wele gaka ke tsoga."

6. "O ka se kgahlwe ke go phela bophelo bja maemo a ka tlase go bjoo o tsebago gore o ka kgona go bo phela."

7. "Bodiidi ga se kotsi. Bo no swana le bokgoba le aparteiti, bo hlotšwe ke motho gomme bo ka fedišwa ke mediro ya batho."

8. "Ga go na le motho yoo a belegwego a hloile yo mongwe ka lebaka la mmala/setlogo goba tumelo ya gagwe. Batho ba ithuta go hloya, ka fao ge ba kgona go ithuta go hloya ba ka kgona go rutwa go rata, ka gore lerato le tla ka tlhago pelong ya motho go feta lehloyo."

9. "Ga go na le selo se bohloko go swana le go boela lefelong la go se fetoge, le go hwetša dilo tšeo di sa le go di dirwa ke wena ka nnoši."

10. "Re phela re nagana gore dilo di ka se kgonege go fihlela di direga."

10 meputso

POTŠIŠO YA 3 SERETO SEO SE SEGO SA BONWA

Badišiša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

GA A NA GAE	
O tseba mmagwe	
Tatagwe ke nonwane	2
Bomalome o šitwa go bala	
Babo baratho ga ba swane	4
Le yena ke moswanamong	
Llo ke sa tlala	6
Mmagwe o amogela malomemaphuthela.	
Bona Borwa,	8
Bo fetola ngwana yo phaga	
Bona Borwa	10
Bo hlanola mmagwe	
Bo palakanya bokamoso	12
Bokamoso bja ngwana yo:	
Mmagwe ke mmathopadimolaleng	14
Ke koša ya setšhaba.	
Bona maatla 'agwe a bosadi	16
A sesela le mekgotha	
A nyaka dijo le diaparo	18
Bona lešoko la'gwe	
La leitšibolo	20
Ge le gatlwa	
Ke dišobane le marega	22
Le hloka bokhutišahlogo	
Molato ke wa mang magagešo?	24

[Direti tše nne; JR Maibelo]

- 3.1 Ka mafoko a mabedi hlaloša gore sereto se se bolela ka eng. (2)
- 3.2 Moreti o šupa eng ge a re: 'Bomalome o šitwa go bala'? (1)
- 3.3 Ngwala leina la sekapolelo seo se šomišitšwego mothalotheong wo o kotofaditšwego temathetong ya bobedi gomme o hlaloše gore se šupa eng ge se šomišitšwe ka tsela ye. (2)
- 3.4 Hlaloša mohola wa leswao la tsebjana (') leo lešomišitšwego go lentšu le 'agwe' le 'la'gwe' methalothetong ya 16 le 19. (1)
- 3.5 Ge e be e le wena seretwa, o be o tla dira eng mabapi le bothata bjo o lebanego nabjo? Akanya dikgato tše pedi. (2)
- 3.6 Hlaloša lentšu le 'leitšibolo' leo le šomitšwego temathetong ya mafelelo. (1)
- 3.7 'Bokhutišahlogo' ke kae? (1)

10 meputso

POTŠIŠO YA 4 DIRETO TŠEO DI BONWEGO

- 4.1 Badišiša ditsopolwana tša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Steve Biko – MS Mampane	
Re lobile thari ye ntsho,	1
Moriti re amogilwe tšatšing ra šala,	
La re gadika tšatšilehubedu mahloladipale,	
Ka mahlasedi la re fahla megopolo,	
Gwa gopolwa yena fela mogale'a bagale.	5
Re a go gopola motswadimolwi,	
Motswadimolwi molwelatokologo,	
O lwele wa ikgafa wa ikgafela nnete,	
La gago leina ka dipelong le dutše,	
La gago leina le pharetše moreba,	10
Go tšwa ga se ga lona,	
Sa lona ke segopotšo, re gopola mahloko.	
Ge ke go gopola ke tlala mantladima,	
Ge ke go gopola wena mohu Steve Bantu Biko	14
Ke segwa ke a masesane,	
Ge ke go gopola, ke gopola bao ba go dirilego tše mpe ditiro,	
Ka khutšo robala mogale'a bagale,	
Wena mohu Steve Biko ...	18
Mohu Biko, o mofenyi wa bafenyi,	
O magale'a bagale wena Steve Biko,	
O hwetše bjona bogale bja gago	
Le nnete yeo bagaditšong ba gago ba e tsebago,	22
Ka la gago lehu re phela ka tokologo,	
Ka tokologo ye, re otlogela mo re go nyakago,	
Malebolebo re a leboga.	25

[Direto tša Sesotho sa Leboa; Prof. DM Kgobe]

- 4.1.1 Na sereto se ke mohuta ofe wa direto? Thekga karabo ya gago ka lebaka la go kgodiša gomme o a tiišetše ka go tsopola go tšwa mo seretong. (3)
- 4.1.2 Moreti o šupa eng ka mothalotheo wo o kotofaditšwego temathetong ya bobedi? (1)
- 4.1.3 Nke o tsopole mothalotheo wo o tšweletšago tšhomišo ya sešura temathetong ya 2, gomme o be o ngwale mošomo wa sona. (2)
- 4.1.4 Go tšwa temathetong ya mafelelo, hlaloša selo se bohlokwa seo mohu Steve Biko a re diretšego sona. (1)
- 4.1.5 Moreti o tšweletša maikutlo a mohuta mang temathetong ya 3? Thekga karabo ya gago ka go tsopola go tšwa mo seretong. (3)

[10]

4.2 Badišiša ditsopolwana tša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Mahlo a bona a tuka bjalo ka malakabje, Ba a tadietša bjalo ka mekopa. Meaparo ke bosamponana – matšoba a lehono; Thaga tša melomomeso ge di gadima ka ntaka, Mare a a wela a ba a kolobiša pelo.	4
Ge ba sepela ba a nanaila, Lefase ba le kwela bohloko Anthe la bona leano ke thopa, e tsebja ke beng, Mekgotha e tletše ka bona, Ba ya tlase le tletlolo ...	8
Mefanyetšo ya ntshe ke ya selehono Moo tlogolwana tša Thulare di gogwago ka nko; BoRamaesela ba ipitša boJacqueline, BoMatsobane ba ipitša boDennis Anthe ba bolotše sešane le komatona ya banna.	12
Setšo se lebetšwe se lebelelwa ka bosodi, Go lebeletšwe dipere le ditšekephothe, Maano a bohwirihwiri a tsentšwe ka gare, Boradia, bonokwane le bophelephethe ke boiphedišo, Go lebeletšwe gore mpa e dule e tletše.	16 20
Ba meditšwe ke menyedinyedi ya mafahlogelo, Ba lebetše batswadi, bagwera le meloko, Ga ba ngwale, ga ba romele, ke Kanana, Ba itiretše medingwana yeo ba e hlankelago, Kgwerano ya bona le Ramasedi e tsene ka monga wa seloko.	24

[Direto tša Sesotho sa Leboa; Prof. DM Kgobe]

- 4.2.1 Efa leina la sereto se. (1)
- 4.2.2 Hlaloša molaetša wa sereto se ka botlalo. (4)
- 4.2.3 Temathetong ya mafelelo go tšwelela poeletšothomi. Bontšha gore e tlišwa ke eng o be o hlaloše gore mohola wa yona ke ofe. (2)
- 4.2.4 Temathetong ya mafelelo go tšwelela seka, se ngwalolle gomme o be o fe tlhalošo ya sona. (2)
- 4.2.5 Moreti o tšweletša kgopolo efe mothalothetong wa 23 ge a re: 'ke Kanana'? (1)

[10]

20 meputso

POTŠIŠO YA 5 THUTAPOLELO

5.1 Lebedišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

[Inthanete le boithamelol]

- 5.1.1 Ngwala mohuta wa modirišo wo o šomišitšwego lefokong la mathomo mo seswantšhong. (1)
- 5.1.2 Ngwala mohuta wa leina le 'dirutegi' gomme o hlaloše gore le bopilwe bjang. (2)
- 5.1.3 Kgetha mahlathi a mabedi ao a šomitšwego mo seswantšhong o be o hlaloše gore ke a mohuta mang. (4)
- 5.1.4 Lentšu le 'hlogo' le na le ditlhalošo tše tharo. Le šomiše mafokong a mabedi a go fapana le ka moo le šomitšwego ka mo godimo go laetša ditlhalošo tša di fapana. (2)
- 5.1.5 Fetolela leina le 'ditlhahlobo' go lediri. (1)
- 5.1.6 Ngwala lefoko le le latelago ka polelotirišwa:
'Hlogo ya sekolo o le file ditaelo tša ditlhahlobo dithapelong akere?'
Thoma ka: Akere ditaelo... (1)
- 5.1.7 Ngwalolla mantšu a barutwana ka polelotharedi. (1)
- 5.1.8 Fetolela lediri le 'ithuta' go ledirolli. (1)

[13]

5.2 Bala mafoko a a latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Mmušo o dira phošo ye kgolo ka go fa digole le basadi mešomo. Batho bao ga ba tsebe selo ebile ga ba na bokgoni go tša kgwebo. **Mothomotho ke monna, o kgona dilo ka moka, ebile ke moetapele wa nnete.**

- 5.2.1 Ngwala mafokonolo a mararo ao a bopilego lefoko le le kotofaditšwego. (3)
- 5.2.2 Tsopola lefoko leo le laetšago kgethologanyo go tšwa mafokong a ka godimo gomme o laetše gore kgethologanyo yeo e tlišwa ke eng. (2)
- 5.2.3 Hlaola lehlaodi lefokong la mathomo o be o hlaloše gore ke la mohuta mang. (2)
- 5.2.4 Ngwala bontši bja leina le; 'mmušo' leo le šomišitšwego lefokong la mathomo gomme o be o ngwale gore le wela legorong lefe la maina. (2)

[9]

5.3 Lebedišiša kwalakwatšo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

A O HLOKA THUŠO?

Na o lahlile tshepo? Tšhelete ya gago e jelwe ke aretse!

Na o lefile motho, khampani goba kgwebo eupša ga se o humane tirelo goba setšweletšwa sa maleba seo o se lefeletšego?

Mathata a gago a fihlile mafelelong!

Lenaneo la '*Bolela o Thušege*' le tla go rarollela mathata a gago ka moka.

Re ntšhetša boradia pepeneneng.

Ga re robale bothata bo se bo rarollwe.

Leletša '*BOLELA O THUŠEGE*'. Re tla fihla go wena ka ponyo ya leihlo!

Kgotsofalo ya gago, Lethabo go rena!

[Intanete le boithamelo]

- 5.3.1 Na go bapatšwa eng kwalwakatšong ye? (1)
- 5.3.2 Papatšo ye e lebešitšwe go bomang? (1)
- 5.3.3 Tsopola mafoko a MABEDI a go hlalefetša/jabetša mmadi go tšwa papatšong. (2)
- 5.3.4 Efa dintlha TŠE PEDI tšeo di tlogetšwego mo papatšong. (2)
- 5.3.5 Na mohola wa tšhomišo ya leswao la tlabego le la potšišo ke ofe papatšong? (1)
- 5.3.6 Efa leadingwa leo le dirišitšwego papatšong ye. (1)

[8]

30 meputso

Palomoka: 100 meputso